

ANTLAŞMALARIN TASDİKİ

Yazan : Asistan Yahya Kâzım Zabunoğlu

Antlaşmaların tasdiki meselesi, üzerinde önemle durulmaya değer mahiyette ve çok geniş bir konudur; birçok defa tez mevzuu olmuştur. Bizim, antlaşmaların tasdiki meselesini, bu vüs'at ve ehemmiyeti ile ele alarak incelemek imkânını bulamadığımızı belirtmek icap ediyor. Gerçekten antlaşmaların tasdiki meselesi içinde mütalâa edilebilecek hemen her belli başlı husus üzerinde durulmuşsa da, asıl olarak bir noktada, antlaşmaların tasdiki ile ilgili olmak üzere çeşitli anayasal mekanizmaların işleyişleri üzerinde derinleşmeye gayret edilmiştir; bu bakımdan ana kaynak olarak anayasa metinlerinden istifade olunmuştur.

Antlaşmaların tasdiki ile ilgili olmak üzere çeşitli anayasal mekanizmaların işleyişleri üzerinde durup derinleşmeden önce, tek tek ve sırasıyla antlaşmaların tasdiki konusuna giren belli başlı noktaların tesbit ve izahına başlayabiliriz.

1.) Tasdik Mefhumu: Tasdik, temsilcileri tarafından aktedilen bir milletlerarası antlaşmayı âkit tarafların nihaî olarak tasvip etmelerini gösteren bir terimdir (1); ve umumiyetle tasvibe vücut veren vesikaların mübadelesini de tazammun eder. Bundan anlaşıldığı üzere, tasdik herşeyden evvel bir irade beyanıdır. İleride üzerinde durulacağı gibi, bu irade beyanı, yetkili organdan sâdir olmalıdır ve yalnız bir cihete yani tasvip istikametine müteveccih bulunmalıdır.

2.) Tasdikin tarifi: Tasdik, müellifler tarafından çeşitli suretlerde tarif edilmiştir. Profesör Lütem'e göre, tasdik, devleti milletlerarası bakımdan bağlamak üzere yetkili dahilî organların andlaşmaya razalarını bildirmeleridir (2).

Profesör Bilsel'e nazaran, Tasdik (Ratification) selâhiyetli delegelerce imzalanmış olan andlaşmanın, anayasal kanuna göre, Devletçe kabulüdür (3).

Profesör Alsan, tasdik hakkında şöyle demektedir: «Fransızca (Ratification) denilen tasdik, delegelerin imza etmiş oldukları muahedenin devletçe kabulüdür» (4).

(1) Oppenheim, L. «International Law.» Sth. ed. sf. 903.

(2) Lütem, İ. «Devletler Hukuku Dersleri» I, Ankara, 1956, sf. 68.

(3) Bilsel, C. «Devletler arasında Antlaşmalar», İstanbul, 1936, sf. 63.

(4) Alsan, Z. M. sf. 614.

Dehousse, tasdiki şu şekilde tarif etmektedir: «Tasdik, bir diplomatik vasıta olup, onunla yetkili millî bir makam, bir antlaşma projesini yetkili memurlarıyla tanzim eden devletlerin mukabil makamlarına, projeyi tasdik ettiğini ve bu tasdikle kendisinin milletlerarası münasebetlerde - temsil ettiği devlet için projenin mecburi bir antlaşma olduğunu kabul ettiğini bildirir» (5).

Freymond ise şöyle bir tarif yapmaktadır: «... Tasdik bir hukukî tasarruftur ki, bununla yetkili devlet organı, bir yetkili milletlerarası meclis veya muhahasları tarafından müzakere, imza ve kabul edilmiş bir antlaşmayı resmen tasvip eder» (6).

Mervyn Jones'e göre, «Tasdik, aslında, bir milletlerarası tasvip, teamüle veya antlaşmanın hükümlerine göre diğer devletlere (bunlar âkit devletler olmak gerekir) bildirilen bir vesikada taahhus eden devletin bir âmme hukuku tasarrufudur» (7).

Tasdik, Devletler Hukuku Komisyonu tarafından «bir devletin selâhiyetli organının muahedeyi veya muahedeye konan imzayı mecburilik kuvvetini tanıyarak, kesin olarak tasvip ettiği bir tasarruf» şeklinde tarif edilmiştir («Rapport LAUTERPACHT à la C.D.I. 1951 Assemblée Générale des Nations Unies») (8).

Tarifler üzerinde daha fazla durmaya lüzum görmüyoruz. Aslında bütün tarifler için doğru olan şu kaide, antlaşmaların tasdikine ait tarifler için de vâridir: Antlaşmaların tasdikinin tam ve mükemmel bir tarifinin yapılması mümkün değildir (9). Açık ve etraflı olması bakımından **Dehousse**'un tarifini tercih etmek gerekir kanaatindeyiz.

3.) Tasdikın mahiyeti: Tasdik, **M. Jones**'a göre, hususî hukuktan neşet etmiş bir tâbirdir; kelime mânası, tasviptir (1). Bir başkasının tasarrufunu tasdik eden kimse, onun tasarrufunu kendisi yapmışcasına muteber adde diyor demektir. Yine **M. Jones**'a göre, tasdik hususî hukukta asıl temsil münasebetinde bahis konusu olur: Temsilci, tasdik vaki olmaksızın hukuken muteber sayılamıyacak ve dolayısıyla hüküm ifade edemeyecek bir takım tasarruflarda bulunmuş olabilir; bu kabil tasarrufları ancak tasdikten sonra, hukukî müessiriyet kazanabilir. Hususî hukukta, ne medeni kanun ve ne de *Commen Law* sisteminde, temsilcinin selâhiyeti dışında yaptığı tasarrufları tasdik suretinde bir mükellefiyet mevcut değildir.

(5) Dehousse, F. «La Ratification des Traités», Paris 1935, Sf. 20.

(6) Freymond, P. «La Ratification des Traités...», Sf. 45.

(7) Jones, J.M. «Full Powers and Ratification», Cambridge 1946, Sf. 73.

(8) Crozat, C. «Milletlerarası Muahedelerin Tasdikiyle İlgili Anayasa Hükümleri», (A.S. Gönensay'a Armağan), İstanbul 1955, Sf. 38.

(9) Ayrıca bakınız: Freymond, P. a.g.e. «Chapitre III», (Définiton).

(1) Jones, J.M. a.g.e., Sf. 66.

Türk hukukunda da, temsil münasebetinde temsilcinin, vekâlette ise vekilin tasarruf veya muamelelerinin kendisine bırakılan yetki veya yetkiler hududu içinde kalması mecburiyeti mevcuttur; fakat umumiyet itibariyle, vekilin veya temsilcinin ifa ettiği muamele ve yaptığı tasarrufların tasdiki bahis konusu olmaz. Vefî ve vasinin bir takım muamelelerinin Medenî Kanunumuza göre tasdikine dair hükümler başka bir konuya girer. Tasdik bizde, daha ziyade, resmî bir makamın - mahkeme, noter v.s. - bir muamele veya tasarrufun kanuna uygunluğunu veya meselâ imza ve mühürlerin sahiplerine aidiyetini tesbit formalitesine verilen addır. Kanaatimizce, M. Jones'ın anladığı mânada tasdik bizim hususi hukukumuzdaki karşılığı icazet ve bazan da muvafakattir.

Öte yandan, yine M. Jones'a göre, temsilcinin selâhiyetleri dahilinde yaptığı tasarrufların da tasdiki yolunda bir mükellefiyet mevcut değildir; çünkü, bu hallerde, müvekkil (=the principal) temsilcisinin tasarruflarıyla bağlıdır.

Tasdik, asıl hususi hukuka ait bir müessese ve terim olmakla beraber (ki bu, M. Jones'ın kanaatidir; böyle olup olmadığı üzerinde durulmaya değer bir noktadır) âmme hukukunda da, özellikle Devletler Umumi Hukukunda da bahis konusu olur; Devletler Umumi Hukukunda da temsilcilerin aktettiği antlaşmaları ilgili devletlerin tasdik etmeleri suretinde bir mükellefiyet mevcut değildir. Bugün umumi kabule mazhar olan telâkki, tasdikin takdirî mahiyette bulunduğu yolundadır; on yedinci asırda bu böyle değildi.

Devletler hukukunda tasdik, bir mükellefiyet sayılmamakla beraber, tasdik fonksiyonu ve özellikle tasdik ancak antlaşmaya hukuki müteberiyet ve müessiriyet kazandırması, bu hukukta antlaşmaların tasdikine mükellefiyetten de fazla bir ehemmiyet atfedilmesine sebebiyet vermiştir; bu husus aşağıda tasdik fonksiyonu üzerinde durulurken daha iyi anlaşılacaktır.

Yalnız, tasdik fonksiyonu üzerinde durmadan evvel, devletler hukukunda «tasdik» in iki ayrı anlaşılış şekli üzerinde durmak gerekir. Tasdik teriminin «normal ve teknik bakımdan doğru» kullanılış ve anlaşılış şekli, ilgili âkit tarafın antlaşmaya nihai kabulünü bildirmesinde ve bunun diğer tarafça bilinmesinde bahis konusu olur (2). «Bu tasarruf şüphesiz, alâkalı âkit tarafın icra organı tarafından ittihaz edilir ve asıl mânasında tasdik olarak adlandırılmaya müsait bulunur yahut terimin devletler arasında cari mânasına uygun bulunur». Tasdik teriminin diğer anlaşılış şekli (ki bu dar mânada teknik bakımdan yanlış kullanılış şeklidir) ise, iç anayasal görüş açısından, antlaşmanın tasvip ve kabul edildiğini gösteren ve yürütme organından başka bir organ (genel olarak yasa organı) tarafından ittihaz edilmiş bir iç anayasal tasarrufu (= internal constitutional act) tazammun eder. İşte bu anlaşılış şekli asıl, anayasal görüş

(2) Fitzmaurice, C.G. «Do Treaties need Ratification?», (The British Year Book of International Law, 1934, X, Sf. 112.

açısından «tasdik» olarak adlandırılabilir (3); ve meselâ, A.B.D.'nde hiçbir antlaşma «Senato» tarafından «tasdik» edilmedikçe bağlayıcılık vasfı kazanamaz dendiğinde, kelimenin bu anlaşılış şekli murat ediliyor demektir.

Kanaatimizce, tasdikten bir iç anayasal tasarrufun anlaşılması ile ilgili âkit tarafın icra organının antlaşmaya nihaî kabulünü bildirmesi arasında pek önemli bir ayrılık - hukukî bakımdan - mevcut değildir: Aslında ilgili âkit tarafın icra organının nihaî kabul veya muvafakatini bildirmesi de tam mânasiyle bir iç anayasal tasarruf bulunması bile muhakkak ki anayasaya uygun, onun cevaz verdiği bir tasarruftur. Gerçekten anayasa veya anayasal teamüller icra organına tasdik yolunda yetkiler tanıdığı içindir ki icra organının nihaî tasvip veya kabulü vaki olmuştur. Görülüyor ki Fitzmaurice'in ısrarla üzerinde durduğu ayrılık, bir iç anayasal tasarrufla, anayasaya uygun, onun cevaz verdiği bir tasarruf arasındaki farktan ibarettir.

Yukardakine benzer bir münakaşa da, tasdikın mahiyeti itibariyle nihaî bir rıza izhar mı yoksa bir tasvip (=confirmation) mi teşkil ettiği meselesine vücut vermiştir. H. Blix'e göre, tasdik, devletin bir antlaşmaya nihaî rızası (=final consent) nı ifade eden ve normal olarak yazılı bir vesikadır (4); buna karşılık bazı müellifler, tasdikın «rıza»dan ziyade bir «tasvip»=(Confirmation) olduğunu belirtmektedirler. Anzilotti'ye göre, tasdik, bir tasvip tasarrufu (=un acte confirmatif) değil ise de, hakiki bir irade beyanı hükmünde de değildir. Mervyn Jones'a göre ise, tasdik şekli bir kabul hükmündedir (5).

Tasdikin mahiyetine ilişkin münakaşaları ve değişik anlaşılış şekillerinin izahını burada bitirmek istiyoruz. Tasdik, nihaî rıza beyanı veya muvafakat izharı yahut iç anayasal bir tasarruf, ya da âkit tarafın icra organının antlaşmaya nihaî kabulünü bildirmesi olarak kabul edilebilir; bunların herbiri, kabili müdafaa görüşlerdir. Önemli olan, mahiyet bakımından benimsenen herhangi bir kabulün, tasdikın ifa ettiği fonksiyona bir tesir icra etmediğidir.

4.) Tasdikın fonksiyonu: Bir antlaşma, antlaşmanın müzakeresine katılan selâhiyetli devlet temsilcilerinin iradelerinin karşılıklı olarak - ve pek tabii müspet yönde - izharı anında aktedilmiş sayılırsa da, kaideten, tasdik vaki oluncaya kadar antlaşmanın bağlayıcılık kudreti (=binding force) ne sahip bulunmadığı kabul edilir. Böylece, tasdikın fonksiyonu, antlaşmayı bağlayıcı kılmaktan ibarettir (6). Antlaşmanın tasdikı reddedilirse, neticeten antlaşma

(3) Fitzmaurice, a.g. makale, Sf. 113.

(4) Blix, H. «The Requirement of Ratification» (The British Year Book of International Law, 1953 XXX, Sf. 352).

(5) Blix, H. a.g.m.'deki dip notu «6» dan naklen, Sf. 353; bakınız:

Oppenheim, International Law, Vol. I (7th.ed) Sf. 813-814; Anzilotti, Cours de droit international (1929) Sf. 370; Dr. Mervyn Jones, a.g.e., Sf. 87.

(6) Oppenheim, a.g.e., Sf. 903.

da hükümsüz olur. Tasdik vaki olmadığı müddetçe antlaşma, aktedilmiş bulunmasına ve hattâ bir takım belli tesirlerden de mahrum bulunmamasına rağmen, mükemmel değildir. Oppenheim, bir kısım müelliflerin, tasdik olmaksızın antlaşma bağlayıcılık kudretini kazanmadığına göre, karşılıklı rızayı ihtiva eden ve asıl antlaşmayı akte vasita olan irade beyanının tasdikte bahis konusu olacağı yolundaki görüşlerini belirtmektedir (7); bu müelliflere göre, aktedilmiş bir antlaşma mevcut değildir; fakat kabul edilmiş bir antlaşma akti teklifi vardır; bu görüş şekli, Oppenheim tarafından belirtildiği üzere, vakıalara tetabuk etmemektedir; çünkü aslanan antlaşma aktine iştirak eden temsilcilere bu niyetle, yani antlaşma aktetsinler diye selâhiyet verilmesidir. Kaideten hükümetlerin harekete geçmeleri, selâhiyetli temsilcilerinin antlaşmayı aktetmelerinden sonra vaki olur ve hükümetler, temsilciler tarafından izhar edilmiş bulunan rızaları (ki bu rızalar antlaşma akti yolundaki irade beyanlarıdır) ile sonradan antlaşmayı tasdik etmeleri arasında fark gözetirler; bu iki tasarrufu, tasdiki rıza izharı olabilecek surette birbiriyle karıştırmazlar. Yine antlaşma aktinde gerekli rıza izharı ile tasdikteki arasında fark bulunduğu içindir ki, tasdik tasarrufu ile antlaşma üzerinde herhangi bir değişiklik yapmak imkânı mevcut değildir; bir antlaşmanın tatbik edilmekte bulunması, onun zımnen tasdik edildiğini gösterir; antlaşmalar selâhiyetli temsilciler tarafından aktedildikleri günün tarihini taşır; yoksa, tasdik edildikleri günün değil; ve nihayet, tasdiki gerektiren ve gerektirmeyen antlaşmalar arasında hiçbir esaslı fark mevcut değildir. Keza, bir antlaşmayı tasdik etmek yolunda bir mükellefiyet mevcut olmadığından, bir antlaşmanın imzalanmasının neden sadece bir formalite olarak kabul edilemeyeceğini gösteren başkaca sebepler vardır (8). Gerçekten, antlaşmanın imzalanması, aktedilmesi safhasının sona erdiğini gösteren muameledir. Bir antlaşmanın imzalanmasından sonra, antlaşma hükümlerinden meselâ iltihaka, kaydı ihtirazilere, antlaşmanın yürürlüğe girmesine v.s.'ye dair birçoklarının bahsettiği selâhiyetleri bir âkit devlet kullanabilir. Hattâ, genel olarak kabul edilen görüşe nazaran, imzacı (=signatory) devletler, bir antlaşmayı henüz tasdik etmemiş bulunsalar bile, antlaşmaya taraf olmak arzusunu izhar eden herhangi bir devletin bu arzusuna muhalefet etmek hakkını muteber bir şekilde kullanabilirler (8a).

5.) Tasdikin lüzumu: «Tasdik müessesesinin lüzumu kısmen, devletlerin antlaşmaların ferdi hükümlerini değil ise de, antlaşmanın menfaatlerine tesirinin bütününü bir kere daha tetkik etmek fırsatını ele geçirmek istemelerinde mündemiçtir» (9); bu menfaatler, çeşitli şekillerde olabilirler. Temsilciler tarafından antlaşmanın imzalanmasından sonra, devletin menfaatlerinde bir değişiklik vuku bulmuş olabilir. Kamu efkârı, antlaşmayı, hükümetinkinden

(7) Oppenheim, a.g.e., Sf. 904.

(8) Oppenheim, L. a.g.e., Sf. 905.

(8a) Oppenheim, L. a.g.e., Sf. 905.

(9) Oppenheim, a.g.e., Sf. 905-906.

başka surette telâkki etmiş bulunabilir ve böylece hükümetler de bunu yeniden tetkik etmek zaruretini hissetmiş olabilir. Antlaşmanın tasdikini gerektiren veya tasdik lüzumunu belirten yukarıki sebep, kanaatimizce hukukî olmaktan ziyade, siyasî mahiyettedir; bu sebep, siyasî mahiyeti belirli olduğu için, antlaşmanın tasdikini gerektirebileceği nisbette, devletin antlaşmanın tasdikinden vazgeçmesine de yol açabilir ve tasdikten vazgeçmek için devletin, imzadan sonra antlaşma ile ilgili menfaatlerinde değişiklikler olduğunu ileri sürmesi yeterli sayılabilir. Prof, **Bilsel**, bu konuyu etrafıca incelemiştir. Gerçekten profesöre göre (1), "İmza zamanındaki durum ile icra zamanındaki durumun bir olmaması tasdiki gerekli kılar. İki durum bir değilse andlaşma günün icaplarına uymuyor demektir. Bu halde andlaşmanın icrası güç ve belki de imkânsız olacaktır. Tasdik böyle bir ihtimal önünde bir andlaşmanın proje halinde bırakılmasını temin eder. Bu, çok nadir hallerde görülen ihtimaldir. Fakat ağır durumlarda bir milletin kendine yükletilmek istenilen acı şartları yitirmek kararı birdenbire bir durumu değiştirebilir.

Dünya tarihine bunun güneş kadar parlak ve o kadar şerefli bir örneğini Türk Milletinin son kurtuluş savaşı kaydetmiştir. Yenilen devletler, Sevr Andlaşmasını imza ettirmek için bütün tedbirleri almış ve saltanat şûrası ölüm demek olan andlaşmayı imzaya karar vererek Osmanlı murahhasları bunu Paris'te imza eylemişti. Devletler imzadan sonra bunun tasdiki için de sıkıştırdılar. Bütün tehditler ölüm hükmünü reddeden ve varlığını kahramanca müdafaa eden Türk Milletinin büyük fedakârlığı önünde kırıldı. İcra edilemeyeceği anlaşılan andlaşma yırtıldı. Türk kahramanlığının dikte ettiği şartlar altında yeni andlaşma yapıldı.

Balkan harbinin ikinci safhasında da Türk Milletinin imzalanmış bir andlaşmayı tasdiksiz bırakan kahramanca bir hareketi vardır. Balkan müttefik devletleri birbiriyle boğuşurken Osmanlı ordusu Londra'da terk edilen Edirne'yi kurtarmak için kendine çizilen hududu geçerek bu aziz ve kutsal şehre girdi. Hem burada, hem müttefikler arasında durum değişmişti. Eski andlaşma tasdik olunmadı. Yeni duruma göre yeni barış andlaşmaları yapıldı."

Tasdiki lüzumlu kılan bir başka sebep andlaşmaların, ekseri devletlerin anayasalarına göre, birçok önemli noktaları ihtiva etmeleri ve bunların, parlâmentoların herhangi bir şekildeki rızası olmaksızın muteber addedilmemeleridir (2); bundan dolayıdır ki, parlâmentoların tasdikten imtinaları halinde, hükümetlerin andlaşmadan çekilmek imkânına sahip bulunmaları gerekir; Profesör **Bilsel** de bu nokta üzerinde durmaktadır (3).

(1) Bilsel, C. a.g.e., sf. 64-65.

(2) Oppenheim, I. g.g.e., Sf. 905, ayrıca Lütem, İ. a.g.e., Sf. 69.

(3) Bilsel, C. a.g.e., Sf. 65 den naklen: "Andlaşmanın Milletvekillerinin tetkikinde geçmesi tasdiki lüzumlu kılar. Elbette bir devlete bir külfet, onun yükünü asıl çekecek olan milletin veya vekillerinin kabulüyle yükletilebilir. En demokrat usul de budur. Meclisler bu işi görüşmeler sırasında yapamayacaklarından delegeler imza ile vazifelerini bitirirler. Parlâmentolar da ondan sonra imzalanan şeyi inceliyerek devlet ve memleket menfaatine uygun ise kabul ederler. Ne kadar uyanık olursa olsun, bir veya birkaç kişinin bir memleketi bağliyabilmesi selâhiyetinin mutlak olarak kullanılmasından zarar doğmuştur.

Yine Profesör **Bilsel**, tasdikın lüzumunu belirten bir üçüncü sebepten bahsetmektedir:

«Özel hukuk ile genel hukuk arasındaki fark, bize tasdikın devlet hayatı için gerekli oluşunu öğretir.

Özel (hususî) hukukta, vekilin selâhiyeti içinde yaptığı tasarruflar muteberdir. Bunlar, müekkilin icazetine lüzum olmaksızın hüküm ifade eder. Meselâ birinin evini satmak için vekil tayin edilen kimse vekâlet dairesinde evi satar. Mal sahibinin bu alım satımı kabul etmesi lüzum değildir.

Decağeler de devletin vekilidir. Ana kanunun hükümete verdiği selâhiyetle bu işe memur edilmişlerdir. Eğer menfaatin mahiyeti ayrı olmasa bunların yaptıkları anlaşmanın da devleti ilzam etmesi tabii görüldü. Halbuki birinde, yani özel hukukta, düşünölen fert menfaatidir. Âmne hukukunda devlet menfaatidir, yani bütün fertlerin menfaatidir. Birinin menfaati mahduttur, öbürününki geniştir.

Bundan ötürüdür ki özel hukuk ile âmne hukukuna tatbik edilen kaidelerin bazısında fark vardır. O farklardan biri de burada kendini gösteren yeni bir tetkikin faydalı olacağıdır.

Bütün bir millete hem de uzun bir müddet için bir külfet yükletilir ve serbestliği bağlarken ona bir kerre daha bunu inceleme ve düşünme lükânını verilmesi âmne hukukunun mahiyeti icabıdır».

Tasdikin lüzumunu gösteren sebeplerin kuvvetsizliği ve yetersizliği meydandadır. Bir defa ilk ve en kuvvetli sebep olarak gösterilen anlaşmanın akti sırasındaki menfaatlerde sonradan meydana gelecek değişikliklerin tasdiki zorunlu kılması hususu, daha evvel üzerinde durduğumuz gibi, siyasî rengi galip bir görüşür. Halbuki anlaşmaların tasdiki, hukukî bir müessesedir; onun lüzumunu siyasî sebeplerle müdafaa etmek, müesseseyi pratik kararsızlıklara sürüklemek demek olur; netekim öyle olmuştur.

İkinci sebep, yani parlâmentoların milletin temsilcileri oldukları için anlaşmayı bir kere daha tetkik etmelerinde fayda bulunduğu hususu ise yetersizdir. Profesör **Bilsel**'in belirttiği gibi, tasdik, bütün devletlerde parlâmentolarca ifa edilen bir fonksiyon değildir.

Profesör **Bilsel** tarafından ileri sürölen üçüncü sebep, yani âmne hukukundaki menfaatlerin hususî hukuktakinden farklı olmasının tasdiki lüzumlu kılması hususu, kanaatimizce hukuken müdafaa edilebilir bir noktaı nazar değildir: Her şeyden evvel, doğruluğu kabul edilse bile bu menfaatlerin ayrı bulunması keyfiyetinin, hangi hukukî mesnede dayanarak tasdiki lüzumlu kıldığıının izahı gerekir; bu yapılmamıştır. Tek başına, özel hukuk ile âmne hukuku arasında

Her türlü anlaşmaları meclisten geçirmek usulü bütün devletlerde kabul edilmiş olsaydı ana kanunun hükümlerine uyma zarureti tasdik lüzumunu anlatmağa yetişirdi. Fakat her memleket bu usulü kabul etmiş değildir. İmdi bu sebep ancak bu usulü kabul eden memleketler için ileri sürölebilir».

menfaatlerin anlaşılış şekli bakımından fark vardır; bu da tasdiki gerekli kılar demek yeterli sayılamaz.

Aslında, belki de tasdiki lüzumlu kılan ve yukarıda üzerinde durulan sebeplerin yetersizlikleri ve çürüklükleri yüzünden, devletler hukukunda hâlen, tasdiki zorunlu kılan bir kaidenin teşekkülünden ve mevcudiyetinden bahsedilemez. (Yukarıda sf. 97'de **Mervyn Jones**'in fikirlerine bakınız); bununla beraber, antlaşmaların tasdikinin, bugünkü genel kabul şekli olan zorunlu değil takdirî olmak anlayışına erişinceye kadarki gelişimini incelemekte fayda vardır.

6.) Tasdikin tarihçesi: Profesör **Bilsel**, tasdik usulünün pek eski olduğunu belirtmektedir (4).

Mutlak monarşilerde tasdikin yeri olmamak gerekir; çünkü, bilindiği gibi, mutlaka monarşilerde devlet, monarkdan ibarettir. Monark, kendi istediği gibi antlaşmayı yapar. Monarkın kendi yaptığı antlaşmanın tasdiki de elbette bahis konusu olmaz. Yalnız, bütün antlaşmaları monarkın bizzat yapması imkânı düşünülemez.. Böylece tasdik meselesi, bir takım selâhiyetli temsilcilerin monark veya prens adına antlaşma aktetmeleri halinde bahis konusu olmaktadır. Meseleyi şu şekilde vazetmek mümkündür: Monark adına selâhiyetli temsilcilerinin aktettikleri antlaşmaların tasdiki gerekir mi? **M. Jones**'a göre, «Belirtildiği gibi, monark ile diplomatik memuru arasındaki münasebet, vekil ile müvekkil arasındaki münasebeti düzenleyen hükümler çerçevesi mütalâa edilmekteydi. Bunun neticesi olarak tasdik, şeklen lüzumlu olmasına rağmen, monarkın selâhiyetli temsilcisi, selâhiyetini teçavüz etmedikçe, reddedilemezdi» (5). Demekki on sekizinci yüzyıla kadar, tasdikin gerekliliği meselesinin hallinde Kilise Hukuku'nun benzer vekâlet (= mandatum) müessesesinden istifade ediliyor; vekâlet esasları nazara alınıyordu. Böylece, mahdut birkaç istisnasiyle, prensler, kendi tam selâhiyetli temsilcilerinin tasarruflarını tasdikle mükellef addolunuyorlardı; aksine hareket, iyi niyete aykırı sayılıyordu (6). Aslında bu anlaşılış şeklinin belirli örneğini devletler hukukunun babası olan **Grotius**'da buluyoruz (7).

Wicquefort ise, 1677'de şöyle yazmaktadır: «Devletler hukuku, temsilcisinin selâhiyetine dayanarak yaptığı tasarrufları tasdik edecek olan prensi, mendeni hukukun, vekilin vekâleti dairesinde yaptığı tasarrufları tasvip etme hususunda ferdi zorladığı derecede, zorlar; memur (yani selâhiyetli temsilci) tali-

(4) Bilsel, C. a.g.e., 65.

(5) M. Jones, a.g.e. Sf.: 66.

(6) Schwarzenberger, G. a.g.e., Sf.: 434.

(7) Bilsel, C., a.g.e., Sf.: 66'dan naklen: "Hukuku düvelin babası olan Grotius bu delegeleri hükümdarların vekili sayar ve hususi hukukta, vekilin, vekâleti dairesinde yaptığı işlerden müvekkilin mes'ul olması kaidelerinden mülhem olarak, delegelerin imzaladığı antlaşmaların devleti ilzam edeceğini iltizam eder. Grotius'e göre eğer delege selâhiyetini aşmışsa, yahut tasdik kaydı selâhiyetnamelerde veya antlaşmada açık olarak yazılmış ise, antlaşmanın devletçe tasdik edilmesi gerekir".

matta verilmiş emirleri aşsa bile durum değişmez. Gerçi prens, emirlerini aşan temsilcinin selâhiyetlerini geri alabilir; fakat bunu, temsilcisi ile, umumi itimat prensiplerine göre yetkili olduğuna inanarak müzakereye girişmiş olan kimse- nin zararına yapamaz" (8).

M. Jones'a göre, **Wicquefort** burada tasdik kelimesini, sadece hususi hukuk- ta cari anlamında değil, devletler arasındaki tatbikatta kullanıldığında anlaşılan şekilde kullanmıştır (yani bir tasdik tasarrufu olarak). Buna göre, **Wicquefort**, diplomatik temsilcilerinin tasarruflarını tasdik etmeyen prenslerin bu hareketle- rini tasvîp etmez; bu hareket tarzlarının, Tabii Hukuka dolayısıyla Devletler Hu- kuku'na aykırı olduğunu söyler (9). Bu fikrini desteklemek üzere **Wicquefort** eserinde, Kraliçe **Elizabeth**'in bir elçisinin 1571'de kraliçe **Catherine de Medici** huzurunda, antlaşmaların tasdikinin zorunlu olduğunu ispat etmek üzere yaptığı bir konuşmaya ve 1656'da, **Elbing** antlaşmasının Birleşik Eyaletler tarafından tas- dik edilmeyişinden şikâyet hâdisesine yer verir. Şikâyet eden İsveç kralıdır. Bir- leşik Eyaletler Meclisi tarafından antlaşmanın, kendi elçilerine verilen talimatı uygun surette aktedilmiş bulunduğu ve bunun neticesinde tasdik edilmesi icap ettiği kabul edildiği halde, Birleşik Eyaletler tasdiki reddetmiştir; bunun üzeri- ne **Wicquefort** şöyle demektedir: "Mamafih, hüsnüniyet bu defa menfaate bo- yun eğdi. Zira müzakere eden kimselerin yetkilerinin geri alınmamış bulundu- ğu bir sırada (yani yetkili buldukları sırada) yapılmış bir antlaşmayı tasdik- ten imtina etmek anlaşılır bir şey değildir" (9a).

Aynı şekilde, **De Chamoy**, **Full Powers**'dan bahsederken şöyle demektedir: "**Full Powers**, bir elçiyi selâhiyetli kılmak için lüzumludur ve elçi tarafından ka- rarlaştırılan her tasarrufun tasdik edileceği vaadini taşımaktadır" (9b).

M. Jones'da, **Schwarzenberger** gibi (Yukarıda Sf. 102'ye bakınız), vekâlet münasebetine dayanan bu kabil görüşlerin kilise hukuku kaynaklarından çıktığı- nı belirtmektedir; bunun ötesinde, Roma hukuku doktrininin bazı kısımlarına bakmak gerekir. Mamafih, müellife göre, Roma hukuku, vekâlet müessesesini geliştirmemiştir.

Yine **M. Jones'e** göre, tasdik müessesesi, muhakkak ki hıristiyanlıktan önce- ki devrelerde de mevcuttu: Romanın akdettiği antlaşmalar, umumiyetle şu iba- reyî ihtiva ederdi: Roma halkının tasdikine tâbidir (= **subject to the ratification of the Roman people**). Cumhuriyet devrinde ise, bu tasdik yetkisi "**comitia**

(8) Jones, M. a.g.e. Sf.: 66'daki 4 numaralı dip notuna atfen: "Wicquefort, (Mémoires touchant les ambassadeurs - 1677 - Sf.: 565 - 6)".

(9) Jones, M. a.g.e., Sf.: 67.

(9a) Jones, M. a.g.e., Sf.: 67'deki 2 numaralı dip notuna atfen, **Wicquefort**, a.g.e., Sf.: 567.

(9b) Jones, M. a.g.e., Sf.: 67'deki 3 numaralı dip notuna atfen, **De Chamoy** (L'idée du parfait ambassadeur - Paris, 1912 -) Sf.: 26.

tributa" ya verildi. Bununla beraber bu, **Jones'a** göre, Orta Çağ boyunca anlaşıl-
lan ve tatbik edilen mânada bir tasdik değildir ve antlaşmaların tasdikinin zorun-
lu olması suretinde bir mükellefiyet tanınmamış idi. Tasdik, daha ziyade, antlaş-
ma aktetme vetiresinin son safhasını teşkil ediyor ve münakaşa ve düzeltmeler
için fırsatlar vermiş oluyordu (1).

Aslında ne Yunan ve ne de Roma tatbikatında diplomatik memur durumun-
da bulunan bir temsilciye müteallik yerleşmiş bir prensibin mevcudiyetine rast-
lanmaz; on yedinci yüzyıl doktrininde durum, tedricen değişmiştir. **Pufendorf**,
prensi, temsilcisinin kendisine verilen selâhiyet dairesinde yaptığı her türlü ta-
sarrufunu tasdikle mükellef saymıştır (2).

Bir pozitivist olan **Bynkershoek'a** göre ise, imzalanmış bir antlaşma, şeklen
muteber sayılabilir; fakat tatbikî bakımdan, tasdik ile kuvvetlendirilmedikçe
geçerli değildir (2a).

Vattel, tam selâhiyetten bahsederken şöyle demektedir: "**Tabii hukukun**
temsilcilere tatbik edilen bütün kaidelerini, onlara da tatbik edebiliriz. Temsil-
cinin hakları kendisine verilen talimatta belirtilir. Bu talimatı aşmamak mecburi-
yetindedir; fakat herhangi bir surette onun hükümleri dahilinde vaadlerde bu-
lunabilir; ve selâhiyetinin hudutları içinde yaptığı muameleler, temsil ettiği kim-
seyi bağlar. Bu zamanlarda prensler, bütün tehlike ve zorluklardan kaçınmak
için, kendi adlarına temsilcileri tarafından aktedilen antlaşmaların tasdiki hakkı-
nı kendilerine bırakırlardı. **Full Powers**, hudutsuz bir selâhiyet tevdi mahiyetin-
de idi ve antlaşmalar hükümlerinin kendileri tarafından tasdik ve tasvip edi-
linceye kadar umumiyetle yapılaşılarının nihai safhasına erişmiş sayılmazlardı.
Bundan dolayı, bir diplomatik memura tam yetki vermek ve tasarruflarını hüküm-
ran tarafından tasdik edilinceye kadar muteber saymamak daha az tehlikeli idi.
Fakat, bir hükümlerin tam yetkili temsilcilerinin aktettikleri antlaşmaların ve her
nevi tasarrufların tasdikini reddetmesi halinde, bunu muhik göstermek için kuv-
vetli ve mukni delillere ihtiyaç vardı; ve hususiyetle hükümler, memurunun ken-
disine verilen talimatın hudutlarını aştığını göstermek mecburiyetinde idi" (3).

Böylece, bir tam yetkili memur, kendisine verilen tam yetkinin hudutları
içinde tasarrufta bulunmuşsa, daha sonra vaki olan tasdik muamelesi, kendisine
verilen selâhiyetin hudutlarını aşmadığının kabulü mânasına geliyordu. Bunun,
tasdik makabline şamil olmak tesiri takip etti. Antlaşma bir kere tasdik edilin-
ce, imzalanması tarihinden itibaren bağlayıcılık vasfını kazanmış oluyordu. Ant-

(1) Jones, M. a.g.e., Sf: 68

(2) Jones, M. a.g.e., Sf: 68'deki dip notu 3'e atfen: (De Iure Naturae -1688-, III, Chap. ix, S 2.).

(2a) Jones, M. a.g.e., Sf: 68'deki 4 numaralı dip notuna atfen: (Quaestiones Juris Publici -Transl.- II, Chap. vii, S 232).

(3) Jones, M. a.g.e., Sf: 68 ve 69'dan naklen, Ayrıca bakınız: (Le droit des gens (Classics of International Law - translation-), II, Chap. xii, S 156).

laşmanın tasdikinin reddedilmesi halinde ise, ihtilâflar zuhur ediyor ve belli başlı olarak tasdikten imtina veya tasdik reddinin muhik olup olmadığının yani tam yetkili temsilcinin kendisine mevdu selâhiyetleri tecavüz ederek tasarrufta bulunup bulunmadığının mühakaşası yapılıyordu (4). Blix'in tebarüz ettirdiği gibi, on sekizinci asrın sonundan itibaren bu durum değişmiştir. Tam yetki hâlâ Devlet Başkanları tarafından verilmekteydi ve ekseriya sonradan vaki olacak tasdike dair vaatleri ihtiva ediyordu; fakat bütün bu vaatler, boş ibareler olmaktan öteye geçmiyordu. Tatbikatta, Devlet Başkanları, temsilcileri kendilerine verilen yetkileri veya talimatları aşmamış bulunsalar bile, tasdiki reddetmek hürriyetine sahip bulduklarını anlamışlardı. Rızanın belli, belirli şekilde ızharına neticeten, tasdikten önce tevessül edilmiyordu. Devlet Başkanı antlaşmayı tasdik ettiği zaman ancak, Devlet antlaşma ile bağlı sayılmaya başlandı (ve ayrıca tasdik vesikalarının mübadelesinden sonra). Bugün umumiyetle şu kaideler kabul edilmektedir: (a) Bir antlaşma tasdiki gerektiriyorsa, bu (aksine bir hüküm mevcut olmaması halinde) Devletlerin, tasdiki gösteren vesikaların mübadelesinin vaki olduğu andan itibaren antlaşma ile bağlı olduklarını tazammun eder; ve (b) antlaşma "tasdik edilecektir" suretinde bir kaydı sarahaten ihtiva etse yahut böyle bir mükellefiyetin ihdasına elverecek surette bir tam yetki verilmiş olsa bile, imzalanmış bir antlaşmayı tasdik etmek mecburiyeti yoktur (4a).

Yukarıda "a" ve "b" işaretleri altında kaydedilen esaslar, zamanımızda tasdik müessesesinin işlemlerini yöneltten belli başlı prensiplerdir. Bunlardan başka, bugün devletlerarasında çeşitli tasdik mekanizmalarının işlemekte bulunduğuna işaret etmek icap eder; bütün bunların incelenmesini, diğer paragraflarda yapmaya çalışacağımızdan tarihçe kısmında bunlara yer vermemeyi tercih ettik.

7.) **Tasdik süresi:** "Devletler hukuku, antlaşmanın tasdiki veya tasdik reddi süresinden bahseden bir kaideyi ihtiva etmemektedir" (5). Yalnız, antlaşmanın kendisi, imzalanmasından sonra ne kadar zaman içinde âkit taraflarca tasdiki gerektiğine dair bir hükmü ihtiva ederse, belirtilen bu zaman içinde tarafların antlaşmayı tasdik etmeleri icap eder; antlaşma bu yönde bir hükmü ihtiva etmiyorsa, makûl bir müddet içinde tasdik vaki olmalıdır. "Tasdik vaki olmaksızın geçen makul bir zamandan, tasdik reddedildiği anlaşılmalıdır" (5a).

Tasdikin makul bir süre (veya mümkün olduğu kadar kısa bir müddet içinde) zarfında yapılacağını gösteren antlaşma hükümlerine örnek olarak Lozan antlaşmasının 143. maddesi ileri sürülebilir; gerçekten adı geçen antlaşmanın

(4) Blix, H. a.g. makale, Sf.: 355.

(4a) Blix, H. a.g. makale, Sf.: 355.

(5) Oppenheim, L. a.g.e., Sf.: 908.

(5a) Oppenheim, L. a.g.e., Sf.: 908.

143. maddesinin 1. bendi hükmüne göre, "Bu muahedename mümkün olduğu kadar kısa bir müddet içinde tasdik edilecektir" (6).

8.) **Tasdikin reddi**: Tasdikin reddi konusunda önce tasdikin tarihî anlaşılış şekillerini incelemek gerekir; tasdikin tarihçesi bölümünde bunları tetkik ettiğimiz için, burada tekrar üzerlerinde durmayacağız. Yalnız, bu tarihe mal olmuş telâkkilerin ışığı altında varacağımız netice, bu gün artık tasdikin hukukî bir mükellefiyet teşkil ettiği ve reddinin caiz bulunmadığı görüşünün kabul edilir tarafı bulunmadığını kaydetmek olacaktır.

Tasdikin lüzumundan bahseden paragrafta yer alan sebebler (yukarıda Sf.: 99-102) ilk bakışta, tasdikin reddinin caiz olmadığı intibasını uyandırabilir; fakat bu sebeblerin zayıflığı o bölümde izah edilmiştir; kaldı ki, lüzum, caiz olup olmamakla doğrudan doğruya ilgili değildir. Devletler hukukunda, hiçbir halde tasdik mükellefiyeti tanınmış değildir; tatbikatta bunu gösteren örnekler pek çoktur (7). Tasdikten imtina eden devlet, bu hareketini muhik gösteren bir takım sebebler ileri sürer; başkalarının nazarında bu sebeblerin yetersiz sayılmalarının hiç bir önemi yoktur. Yalnız şurası unutulmamalıdır ki, **Oppenheim**'in de belirttiği gibi, tatbikatta antlaşmaları tasdik etmemekle şöret bulmuş bir devlet; antlaşma aktetmekte telâfisi imkânsız kayıplara, bir takım yenilmesi güç zorluklara uğrayabilir; bu da gösteriyor ki, aslında antlaşmaların tasdikinden imtina etmekte ve hele bunu itiyat edinmekte Devletin istifadesi yoktur.

Tasdikin reddi meselesinde daha derinlere inmekte fayda mülâhaza ediyoruz. Kanaatimizce evvelâ şu sualin cevaplandırılması iktiza eder: Antlaşmanın, sarahaten tasdik edileceği yolunda bir hükmü ihtiva etmesine rağmen tasdikten imtina ile, böyle bir kaydı ihtiva etmeyen antlaşmanın tasdikin reddi arasında bir fark var mıdır? Prensip, tasdikin takdirî bir tasarruf olduğu yolundadır, böyle olunca, tasdik kaydının bulunup bulunmamasının bir rolü olmamak gerekir; fakat bu izah şeklinin ahlâk anlayışı bakımından tatminkâr bulunmadığını kaydetmek zorundayız. Gerçekten, kaide, tasdikin takdirî olması yolundadır; ama öte yanda antlaşmanın metnine dercedilmiş bir tasdik vaadi, taahhüdü vardır. Sözünü tutmak, taahhüdünü yerine getirmek, kısacası ahde vefa bir ahlâk prensibidir. Salt hukuk kaidesinin arkasına çekilip, ahlâkî mükellefiyetten kaçınmak tecviz edilemez. Bütün bunlardan dolayı kanaatimizce, antlaşma metni sarahaten tasdiki gerektiren bir hükmü ihtiva ediyorsa, çok muhik bir sebep mevcut olma-

(6) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 80.

(7) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 81 - 2'den naklen: "1841'de Hollanda kralı, Lüksenburg'un Alman zülferaynine girişine ait muahedeyi tasdik etmedi. 1843'de Fransız kralı, İngiltere, Avusturya, Fransa, Prusya ve Rusya arasındaki zenci ticaretinin men'ine ve gemilerin tefişine ait muahedeyi tasdik etmedi. 1877 İtalyan - Fransız Ticaret muahedesini Fransa tasdik eylemedi. İtalya 1907 La Haye mukavelelerinin hiçbirisini tasdik etmemiştir. A.B.D. de ise, adeta tasdik etmeme asıldır: Versay, Lozan antlaşmalarını A.B.D. tasdik etmedi".

dıkça red yoluna gitmemek icap eder. Kısacası, sarahaten tasdike dair bir hükmü ihtiva eden bir antlaşmanın tasdiki asıl, tasdikinden imtina ise istisnadır.

Yukardaki fikirlerimizden, sarahaten tasdike dair bir hükmü ihtiva etmeyen antlaşmaların tasdikinden kolayca imtina edilebileceği kanaatine sahip bulunduğumuz çıkarılmamalıdır. Bizim kanaatimize göre, her iki halde de Devlet ancak muhik sebebler göstermek şartıyla antlaşmanın tasdikini reddedebilir; fakat bu ikinci halde, (yani antlaşma metninin açıkça tasdiki gerektiren bir hükmü ihtiva etmemesi halinde) herhalde, devletin tasdikten imtinanını haklı gösterecek çok muhik sebeblerin mevcudiyetine ve bunların gösterilmesine ihtiyaç yoktur.

Bütün bu yukarıda yer alan izahlarımızdan bizim, antlaşmanın tasdikinden imtina etmenin meşrû ve muhik bir sebebe dayanması icap ettiği fikrine taraftar olduğumuz kolayca ç:kartılabilir; bu bakımdan, "Tasdikten imtina etmek meşrû ve muhik bir sebebe müstenit olmak lâzım mıdır?" sualine müspet cevap vermeyi tercih ettiğimizi kaydetmekle yetiniyoruz. Gerçekten meşrû ve muhik bir sebep olmaksızın tasdikten çekinmek imkânını tanımamak iktiza eder. Hele sebepsiz tasdikten imtinaa hiç imkân verilmemelidir. Sebepsiz tasdikten imtina, aslında devletin keyfi hareket ettiğini gösterir. Halbuki Devletler hukukunun mevcudiyeti ve müessiriyeti en çok bu kabil hareketlerden müteessir olmuştur. Bir başka yönden ise, tasdikten çekinmeyi haklı kılan meşrû ve muhik sebeblerin bilinmesi gerekir; bir kısım müellifler bu sebepleri tesbit ve tayin etmişlerdir (8).

Acaba tasdik etmemek sebebini diğer devlete bildirmek mecburiyeti var mıdır? Profesör **Bilsel**'e göre (9), "Sebeb verme mecburiyeti olmamalıdır"; biz aksini tercih ederiz. Tasdikten imtina etmenin meşrû ve muhik bir sebebe istinat etmesi gerektiği fikrine taraftar olduktan sonra, Profesör Bilsel gibi, "Sebeb verme mecburiyeti olmamalıdır" fikrini müdafaa etmek gayri mantikî olur: Ya muhik ve meşrû bir sebep vardır; bu takdirde bunun açıklanmasında, karşı tarafa bildirilmesinde hiçbir zarar mülâhaza edilemez; veya böyle bir sebep yoktur ki aslında sebep göstermemek, meşrû ve muhik bir sebebin zaten mevcut olmadığını kabul etmek demektir; veya hiç olmazsa, sebep göstermemek suretiyle karşı tarafta, dolayısıyla bütün devletler arasında muhik ve meşrû bir sebebin zaten mevcut olmadığı şüphesinin uyandırılmasına meydan verifmiştir. Bütün bunlara yol açmamak için, her halde, tasdik etmemek sebebini diğer devlete bildirmek, dolayısıyla dünya kamu oyunun bilgisine sunmak yerinde bir hareket olur.

9.) **Kısmi ve şarta bağlı tasdik:** Antlaşmanın bir kısmının tasdiki caiz değir-

(8) Bakınız: Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 83.

(9) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 83.

dir; aynı şekilde, şarta bağlı tasdik de cevaz yoktur. Profesör **Bilsel'e** göre, "Andlaşma, hükümlerinin hepsi ile, bir bütün teşkil ettiğinden, tamamen tasdiki veya reddi lâzım gelir" (1). **Oppenheim'e** göre ise, antlaşmanın ya tasdikinden imtina edilmesi veya tasdiki yoluna gidilmesi ve şarta bağlı yahut kısmî tasdik imkân olmaması, onun mahiyeti icabıdır. Bir devletin, antlaşmanın tasdiki sırasında onun değiştirilmesine çalışmak imkânına sahip olabileceği hususu inkâr edilemez; fakat şarta bağlı tasdik hiçbir zaman hakiki mânada bir tasdik değildir; bu bir kabul edilmesi kadar edilmemesi de ihtimal dahilinde olan yeni tekliftir ki antlaşmanın tasdikinin reddedilmesiyle müsavidir (2); böyle bir yeni teklif vaki oldukta (meselâ âkit devletlerden birisi tarafından antlaşmanın sırf faydalı hükümlerinin tasdiki, öte yandan külfetli hükümlerinin tasdikinin reddi bu yolda bir yeni teklif mahiyetindedir) muhakkaki diğer âkit tarafından yeniden müzakerelere başlamak hakkının ileri sürülebilmesi imkânını tanımak gerekir; bu duruma göre, antlaşmanın şartlı tasdiki, tasdik müessesesi ve fonksiyonu bir yana, âdeta önceden vaki antlaşmanın aktedilmiş olması vakiasına da tesir icra etmektedir. Kısacası antlaşma bozulmuş olmaktadır; **Oppenheim'in** isabetli bir şekilde belirttiği gibi, sonra yapılacak müzakereler, artık yeni bir antlaşmanın müzakereleri sayılmak iktiza eder.

Diğer taraftan, antlaşmanın tasdiki safhasında, diğer âkit tarafın şartlı tasdiki vakiası ile karşılaşan Devlete, bunun icap ettirdiği müzakerelere başlamak mecburiyetini yüklemek hakkaniyete aykırı olur. Aslında şartlı tasdik, tasdik reddi demek olduğuna göre, bu red vakiasından yeni bir mükellefiyet (müzakerelere başlamak mükellefiyeti) çıkarmaya hukuken de imkân yoktur.

Çok hususi bir hal de, bir çok devletlerin taraf oldukları bir antlaşmanın, âkit taraflardan birisi tarafından yalnız, kısmen tasdik edilmesidir; buna örnek olarak, 1890 Brüksel Konferansı Umumi Senedi'nin Fransa tarafından kısmen tasdiki gösterilebilir; mamafih, Brüksel Konferansı Umumi Senedi'nin Fransa tarafından kısmen tasdik edilmesini (Fransa Senedin 23 maddesinin tasdikini kabul etmemiştir) diğer devletler kabul etmişlerdir. Yalnız, unutmamak lâzımdır ki, Fransa kaydedilen Umumi Senedi zaten kaydı ihtirazî ile kabul etmişti; böyle olduğu içindir ki zaten bu halde, kısmî tasdikte cevaz verilmiştir. Bu hale göre, demekki, bir antlaşmanın imzalanması veya aktedilmesi sırasında, bir kısım maddelere kaydı ihtirazîler ileri süren bir devleti, antlaşmanın tamamını tasdik sırasında ihtirazî kayıtlar ileri sürdüğü maddeleri tasdikle bağlı saymamak tamamen hukukîdir; meşrûdur ve bu halde kısmî bir tasdikten bahsetmek yanlış olur (3).

(1) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 83.

(2) Oppenheim, L. a.g.e., Sf.: 911.

(3) Oppenheim, L. a.g.e., Sf.: 912.

10.) **Tasdikte konulan ihtirazi kayıt:** Herşeyden evvel belirtelim ki, tasdikte konulan ihtirazi kaydın veya tasdikde rezerv beyanının Avrupa'da emsali çok azdır (4).

Bilindiği gibi, ihtirazi kayıtlar dört surette koyulabilir: a - Antlaşmanın akti sırasında, asıl antlaşma metninde belli bir maddenin belli bir âkit devleti bağlamayacağı açıkça belirtilir; bu hakiki ve asıl mânasında bir ihtirazi kayıt değildir. b - Antlaşmaya ekli bir protokol ile ihtirazi kayıt ileri sürülebilir. c - Antlaşmanın tasdiki safhasında kaydı ihtirazi düşürülür ve antlaşma öylece kaydedilir. d - **Antlaşma bir takım devletler tarafından aktedilir ve diğerlerinin katılmasına açık bırakılırsa, katılma sırasında ihtirazi kayıt ileri sürülebilir ve öylece kaydedilir.** Bu paragrafta üzerinde durulacak olan ihtirazi kayıt, tasdik safhasında ileri sürülebilecek olan ihtirazi kayıttır.

İhtirazi kayıtlar, önemli problemlerin doğmasına sebebiyet verirler; çünkü çok defa, ileri sürülen ihtirazi kayıtların yeni teklifler olarak kabul edilmesi imkânı mevcuttur.

Yukarıda kaydedildiği gibi, tasdikte rezerv beyanının Avrupa'da örnekleri çok az bulunduğu halde, Profesör **Bilsel'e** göre, Amerika'da pek çoktur. "Bunun sebebi antlaşmanın Amerika'da kanundan üstün sayılmamasıdır. Sena kanunlarını tâdil ettiği gibi, bu sebeple muahedeleri de tâdil hakkını kendinde görmektedir. Lâkin, diğer âkit için bu rezervleri kabul edip etmemek hürriyeti de tam olduğundan, bunları kabul etmeyince muahede akteilmemiş olur. Kabul halinde muahede tamdır" (4a).

Tasdikle ihtirazi kayıtlar arasındaki münasebetlerin düzenlenmesinde, kanaatimizce, şu fikirlerin kabulü ile ona göre hareket etmek yerinde olur: Antlaşma, aktebilmesi sırasında zaten bir takım ihtirazi kayıtlarla kabul edilmişse, tasdikin de bu kayıtlar dairesinde yapılmasını kabul etmek icap eder. İhtirazi kayıtları aktebilme safhasında kabul eden devlet, tasdik sırasında bu kayıtlarla ilgili bir anlaşmazlık çıkarmamalıdır. İhtirazi kayıtlar, antlaşmaya bağlı protokol ve benzeri vesikalarda kabul edilmiş ise, yine yukarıki kaide cari olmak gerekir.

İhtirazi kayıtlarla kabul edilmiş bir antlaşmanın kayıtsız ve şartsız (bundan maksat "bu kayıtlar nazara alınmaksızın" dır) tasdiki halinde ise, bir ayırma yapmak gerekir: İhtirazi kayıt ileri süren ve bunu diğer âkit taraflara kabul ettiren devlet, kendi ileri sürüp kabul ettirdiği bu ihtirazi kayıtları nazara almaksızın antlaşmanın tasdiki yoluna gitmişse, mesele yoktur; bu hareket şeklini tercih eden devleti ileri sürdüğü ihtirazi kayıtlardan feragat etmiş kabul etmek gerekir. İhtirazi kayıtlarla kabul edilmiş bir antlaşmayı, bu kayıtları ileri süren ta-

(4) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 84.

(4a) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 84.

raf değil de, bu kayıtların ileri sürülmesini kabul eden diğer âkit taraf, kayıtsız ve şartsız, yani karşı tarafın ileri sürdüğü ve kendisinin de kabul ettiği ihtirazî kayıtları nazara almaksızın tasdik ederse, kanaatimizce, bu hareket tarzını ihtiyar eden taraf vaadini tutmamış sayılmalıdır; bu halde diğer âkit tarafa, antlaşma ile kendini bağlı saymamak tam hürriyetini tanımak yerinde olur. Kısacası, ileri sürülen ihtirazî kaydı kabul eden taraf için, antlaşmayı kabul ettiği ihtirazî kayıt dairesinde tasdik etmek mükellefiyeti vardır; yukarıda izah edildiği gibi, kabul ettiren taraf için bu yolda bir mükellefiyetten bahsetmeye imkân yoktur (5).

Hiçbir ihtirazî kaydı ihtiva etmeyen bir antlaşmanın tasdik safhasında ihtirazî kayıtlarla tasdik edilmesi (Amerika Birleşik Devletleri için bahis konusu olan hal budur) ise, "antlaşmanın bütünüyle ve aynen tasdik edilmesi veya tasdikinin reddedilmesi" yolundaki devletler hukuku kaidesine aykırıdır ve bu halde, diğer âkit tarafı, kaydı ihtirazîleri kabul edip etmemek meselesi bir tarafa, ası antlaşma ile bağlı saymamak hakkaniyete uygundur.

11.) Tasdike yetkili organ : Antlaşmaları tasdike yetkili organların bilinmesi ve bu konudaki sistemlerin açıklanması çalışmamızın ağırlık merkezini teşkil etmektedir.

• Bilindiği gibi, antlaşmalar, her devletin antlaşma yapmaya yetkili organları tarafından aktedilir; bu organlar, normal olarak devlet reisleri veya hükümetlerdir; fakat, bazı devletlerin iç hukuklarına göre, devlet reisleri veya hükümetler, ülkelerinin bazı bölümleri için tasdik selâhiyetini diğer temsilcilere intikal ettirebilirler. Meselâ, Hindistan Genel Valisi, Büyük Britanya Kralı ve Hindistan İmparatoru namına belli bir kısım Asiyatik monarşilerle yapılan antlaşmaları tasdike yetkili kılınmıştır (6).

Aslında, antlaşmalar tasdike yetkili makamı veya organı, her devletin iç kamu hukuku tayin eder; bu bakımdan, tasdike yetkili makamın tayini hususu, doğrudan doğruya Devletler umumî hukuku ile ilgili değildir. "Antlaşmaları tasdike yetkili makamı veya organı, her devletin iç kamu hukuku tayin eder" cümlesinde "iç kamu hukuku" terimini, özellikle kullanmış bulunuyoruz. Gerçekten, bu terimi özellikle kullanmaktan maksadımız, mutlaka anayasaların tasdike yetkili organı belirtmesini beklemenin doğru olmayacağını göstermek içindir. Gerçi anayasalı devletlerde, normal olarak tasdike yetkili makamı anayasa tayin ve tesbit eder; ama anayasasız devletlerde - tarihî bütün mutlak monarşi şekilleri - tasdike yetkili makamı öğrenebilmek için, anayasa bulunmadığına göre, iç kamu hukukuna bakmak gerekir. Bir bakıma anayasasız devletlerde, özellikle mutlak monarşilerde tasdike yetkili makamın bilinmesi hususunda bir zorluğa da uğra-

(5) Ayrıca, bakınız: Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 85.

(6) Oppenheim, a.g.e., Sf.: 910 - 11.

nılmaz: En üstün otorite sahibi monark, tabiatıyla tasdik yetkisine de malik bulunacaktır. Totaliter karakterli rejimlerde de, tasdik yetkisinin üstün otoriteyi elinde tutan şahısta bulunması, normal şekil olmak icap eder. "Saf monarşik sistemler ile otoriter rejimlerde tasdiki devlet başkanı bizzat yapar" (7).

Öte yandan, antlaşma aktine yetkili organın tasdike de yetkili olabilmesi akla gelebilir; bu şekil bir sistem olarak, ileride nazara alınacaktır.

Bir bakıma, antlaşma aktine yetkili organdan gayrı bir organı tasdike yetkili kılmak, türlü şekillerde kendini gösterebilecek bir denge mülâhazası olarak ileri sürülebilir.

Kısacası, tasdikle ilgili olmak üzere, yetkili makamın tayini yönünden çeşitli usullerden söz açılabilir. Bunların herbirinin ayrı ayrı taraftarı ve muhalifi olan müellifler bulunmaktadır. Pratik bakımdan ise Devletler, ileri sürülen sistemlerden birini veya onlara benzeyenleri seçmişlerdir; tatbik etmektedirler.

Meseleyi anayasa hükümleri, yani anayasalı devletlerdeki tasdik sistemleri bakımından ele alırsak, evvelâ **Mirkine - Guetzévitch**'in meşhur tasnifi üzerinde durmamız icap eder.

A. — **M. Guetzévitch**'in tasnifi: **Guetzévitch**, "**Droit International et Droit Constitutionnel**" adlı eserinde (8) sınıflandırmasını yapmıştır. Profesör **Bilsel**'e göre **Basdevant** da bu sınıflandırmaya taraftardır.

Guetzévitch'in tasnifinde, sırasıyla şu altı sistem yer almaktadır:

I. İcra organının mutlak selâhiyeti (**Compétence exclusive du pouvoir exécutif**).

II. Parlâmentonun teşriî ve siyasî mürakabesine tâbi icra organının mutlak selâhiyeti (**... compétence exclusive du pouvoir exécutif mais avec le controle politique et législatif Parlement**); Fransız-Belçika tipi.

III. Yasama organının fakültatif yetkiye sahip bulunması, yani ancak bazı antlaşmaların tasdikine yasama organının iştiraki (**Compétence facultative du pouvoir législatif ...**). Bu hâlde, bazı antlaşmaların tasdiki için parlâmentonun tasvibi gereklidir. Bu sistem, Fransız-Belçika tipini teşkil etmektedir.

IV. Bütün antlaşmaların tasdikinde Yüksek Meclisin, yani Senatonun iştiraki zaruretinin tanıyan sistem (**Traités internationaux conclus par le pouvoir exécutif avec le consentement de la Chambre haute "Sénat"**.) Bu sistem, A.B.D. tarafından tatbik edilmektedir; birçok lâtîn Amerikası devletleri tarafından da benimsenmiştir.

(7) Prof. Lütem, I; a.g.e., Sf.: 70.

(8) Bakınız: Recueil des Cours, IV, 1931, Sf.: 366; Ayrıca: **Bilsel**, C.: a.g.e., Sf.: 70; **Crozat**, C. a.g. makale, Sf.: 45.

V. Her iki meclisin de milletlerarası antlaşmaların tasdikine iştiraki zarureti (**Conclusion des traités internationaux exigeant le consentement des deux Chambres**). Bu sistem de, İsviçre, Portekiz ve bazı lâtın Amerika devletlerinde tatbik edilmektedir.

VI. Halk teşebbüsü veya referandum suretiyle, yasama organının mutlak olarak sahip bulunduğu tasdik yetkisinin kullanılmasına milletin ihtiyarı (fakültatif) bir surette iştiraki (**Compétence exclusive du Législatif dans la conclusion des traités internationaux, avec participation facultative du peuple par l'initiative populaire et le referendum**).

Profesör **Crozat** tarafından belirtildiği gibi, **Guetzévitch**'in tasnifinde, kıstas olarak, tasdike teşrii kuvvetin iştiraki göz önünde tutulmaktadır.

B. — **Fernand Dehousse'un sınıflandırması**: **Dehousse'un, Guetzévitch'in** aksine, meseleyi icra kuvveti zaviyesinden ele aldığı ve kıstas olarak icra kuvvetinin tasdike iştirak yetkisinin şümulünü göz önünde bulundurduğunu görmekteyiz (9). **Dehousse'a** göre, normal olarak antlaşma yapmak selâhiyeti yürütme organına aittir; fakat bu selâhiyetin kullanılması murakabe edilir ve bir takım tahditlere tâbidir; esas bu olduğuna göre, müellife nazaran prensip itibariyle antlaşmaların tasdikinde birbirinden farklı şu üç sistemi tefrik etmek gerekir (1):

I. Prensip olarak, devlet reisinin yetkisinin şartsız (hudutsuz) olduğu sistem (**Système où la compétence du Chef de l'Etat, en principe, inconditionnée**).

II. Bütün antlaşmaların veya sadece bazılarının Parlâmento tarafından tasviplerinin, bunların milletlerarası alanda muteberiyeti için şart olduğu sistem (**Système où l'assentiment du Parlement, requis pour tous les traités ou pour certains d'entre eux, est une condition de leur validité internationale**).

III. Belçika Anayasasının 68. maddesinden mülhem sistem; burada Parlâmentonun tasvibinin şümulü bazı münakaşalara sebebiyet vermektedir (**Système inspiré de l'article 68 de la Constitution belge, où la portée de l'approbation du Parlement fait l'objet de certaines controverses**).

Dehousse'un tasnifinin önemli tarafı, sistemleri üç şekilde kabul etmesi, yani sayılarını azaltmasıdır. Aslında, müelliflerce bu konuda, üçlü sistemleri ihtiva eden sınıflamalar daha çok kabul edilmektedir.

C. — **Charles Crozat'nın tasnifi**: Profesör **Crozat**, "... münhasıran teşri veya icra kuvvetinin selâhiyetlerini değil, fakat tasdik tasarrufunun tekemmülü için zaruri bulunan iradelerin izharını gözönünde bulunduran bir tasnif kıstası teklif

(9) Bakınız: **Crozat**, C. a.g.m. sf.: 48 - 9.

(1) **Dehousse**, a.g.e., Sf.: 124 - 5.

edeceğiz" demektedir (2). Profesör **Crozat**'nın tasnifinde yer alan sistemler şunlardır :

I. Tasdik için ferdî ve tek bir iradenin kâfi geldiği sistem. Bu sistemde tek bir iradenin izharı yeterlidir. Profesör **Crozat** şu hallerde bu sistemin tatbikinden bahsedilebileceğini kaydetmektedir :

a) "Devlet reisi aynı zamanda muahedeleri tek başına akteden otoritedir ve bu keyfiyet tasdik selâhiyetini de tazammun eder. Bu sistem İkinci Cihan Harbine kadar Japonya'da tatbik edilmekteydi".

b) "Prezidansiyel rejiminde Devlet reisi bir Esas Teşkilât metnine değil fakat Esas Teşkilât teamülüne müsteniden anlaşmalar akteder. Presidential Executive Agreements denilen vesikalar kategorisi için A.B.D. Cumhurreisinin selâhiyeti gibi.

c) "Parlmanter bir rejimde, Devlet reisinin Meclislerin mukaddem müsaadesine lüzum olmaksızın, fakat bazen vekiller heyetinde müzakereden sonra akit ve tasdik ettikleri milletlerarası vesikalar (umumi kaide olarak Devlet Reisinin hiçbir tasarrufu bunu hazırlayan ve mes'uliyetini deruhde eden vekil veya vekillerin müşterek imzası olmadan muteber değildir) mevcuttur".

d) "Almanya Demokrat Cumhuriyetinde yahut Doğu Almanya'da (1949) yabancı devletlerle yapılan muahedeleri Cumhurreisi veya hükûmeti akit ve imza eder. Bunları tasdik edebilir; mukaddem müsaade hiçbir muahede kategorisi için zaruri değildir (m. 105)".

II. **Crozat**'nın tasnifinde ikinci sistem olarak, tasdik için müşterek iradenin teşekkülü ve münferit iradenin izharı ileri sürülmektedir. Bu sistemde, evvelemirde, parlâmentonun müsaadesi gerekmektedir. Müellife göre, bu sisteminde muhtelif tatbik tarzları vardır :

a) "Prezidansiyel bir rejimde Devlet Reisi, teşriî kuvvetle müştereken muahede aktetmek ve bunu tasdik etmek selâhiyetini haizdir". Gerçekten, A.B.D. Federal Anayasasının II. maddesinin 2 numaralı kısmına göre, "Senato âzaları mevcudunun üçte ikisinin muvafık rey vermesi şartıyla muahedeler aktetmeye Cumhurreisi selâhiyetlidir".

b) "Parlmanter bir rejimde, Devlet Reisi umumiyetle hükûmet adına ve onun mes'uliyeti altında hareket ederek ya Esas Teşkilât Kanunundaki sarahat veya bir Esas Teşkilât Hukuku teamülüne istinaden, mukaddem müsaade üzerine muahedeleri tasdik eder".

c) Üçüncü bir tatbik tarzı olarak, Avusturya Anayasasına göre anlaşmaların tasdikî gösterilebilir: "Avusturya Esas Teşkilât Kanunu (1929, iki kategori

(2) Crozat, C. a.g. makale, Sf.: 49.

muahedeyi tefrik etmektedir: Evvelâ 50. maddede derpiş olunmayan ve Konfederasyon Reisinin akdi hususunda Federal hükûmete muteber şekilde inezuniyet verebileceği muahedeler (m. 66.2); saniyen siyâsî muahedelerle bir kanunu tadil eden diğer muahedeler”.

d) **Crozat**, Halk Demokrasiferinde antlaşmaların tasdikinde görülen bir usulü de bu sistemin bir başka tatbik tarzı saymaktadır: “Bazı halk demokrasi-lerinde, cumhurreisinin, antlaşmaları müzakere ve tasdik etmek yetkisi vardır (Çekoslovakya’da 1948 Anayasasına göre olduğu gibi)”; bununla beraber, profesör, bu tarzın Çekoslovakya’da mutlak bir tatbik mazhar olmadığını kaydetmektedir: “Umumi mahiyette siyâsî ve iktisadî muahedelerle, icrası için bir kanunun neşrine ihtiyaç gösterenler, Millet Meclisinin mukaddem müsaadesine arz olunur”.

III. Üçüncü sistemi, tasdikin kolektif bir irade tezahürü olması veya müellifin ifadesiyle, “tasdike kolektif bir teşriî organın karar vermesi” teşkil etmektedir. Bunun da muhtelif şekillerinin mevcut olduğu kaydedilmiştir.

a) İsviçre Anayasasına göre (değiştirilmiş 1874 kanunu), antlaşmalar Federal Konsey tarafından müzakere edildikten sonra, her iki meclisce tasvip olunmak lâzımdır; bundan sonra, Federal Konsey adına bir tasdikname tanzim olunur.

b) Türk anayasasına göre, Türkiye’nin taraf olduğu her milletlerarası vesika, T.B.M.M.’nin tasdikine tâbidir. Gerçi, tasdikin T.B.M.M.’ne aidiyyetini gösteren bir hükmü Türk anayasasında bulmak mümkün değildir; fakat bu, Profesör **Crozat**’nın isabetli bir şekilde kaydettiği gibi “Türk âmme hukukunda yerleşmiş bir tatbikattır”.

c) Tasdikin kolektif bir irade tezahürü şeklinde vukuuna dair bir başka usul de 1936 tarihli S. S. C. B. anayasasının 49. maddesinde hükme bağlanmıştır; buna göre, Sovyet Devletinin kolektif şefi, S. S. C. B. Yüksek Sovyet Presid-yumu tasdiki yapar.

d) Bir takım anayasalar, tasdik şartını ihtiva etmeyen antlaşmalar da dahil olmak üzere, bütün milletlerarası antlaşmaları, teşriî meclisin tasvibine tâbi kılmaktadır (1924 Irak Anayasası, 1937 İrlanda Anayasası vs.).

e) **Crozat** nihayet, son bir usul olarak, Hindistan Federal Esas Teşkilât Kanunu’nun 246. maddesi hükmünü ileri sürmektedir; buna göre, haricî meselelere müteallik hususlarda kanun yapmak selâhiyeti münhasıran parlâmentoya aittir.

Kanaatimizce, Profesör **Crozat**’nın tasnifinin üstün tarafı, seçilen kıstasın isabetinde kendini göstermektedir. Gerçekten tasdik, bir irade beyanı olduğuna göre, tatbikatına dair sistemlerin sınıflandırılmasında, bu iradenin oluşum şekli-

ni göz önünde bulunduran bir kıtas kullanmak en doğru yoldur. Öteyandan, **Crozat**'nın tasnifinin, özellikle ikinci derecedeki bölümleri bakımından isabetsizliği ileri sürülebilir: **Crozat**, III. sistemin ikinci tatbik sureti olarak, antlaşmaların tasdikine dair Türk âme hukuku tatbikatını gösterdikten sonra, aynı sistemin dördüncü tatbik şekline örnek olarak yine Türk Esas Teşkilât Kanunundaki hükümün - benzeyiş suretiyle olsa bile - gösterileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca, III. sistemin beşinci tatbik suretine örnek olarak gösterilen Hindistan anayasası hükümünün, tasdike dair bir kayıt ihtiva etmemesine rağmen nasıl olup da tasnifde yer alabildiğini anlamak güçtür.

D. — **Const. Georgopoulos'un ayrımı**: Georgopoulos, ayrımında kıtas olarak teşriî organın tasdike iştirakini kabul ettiğini açıkça belirtmektedir (... **nous avons choisi la mesure de la collaboration du Législatif à la ratification**.) (3). Müellife göre dört sistemin tefriki gerekir:

I. Bütün milletlerarası antlaşmaların tasdiki hususunda icranın yetkisi (**Compétence de l'exécutif pour ratification de tous les traités internationaux**). Bu yetki çağdaş hukukta, mutlak ve nisbî şekillerde tezahür eder.

a) **Mutlak yetki**. Devlet Başkanı, antlaşmayı tasdik hususunda yegâne yetkili makamdır. Weimar Anayasasının 45. maddesini değiştiren 24 Mart 1933 tarihli kanunun 4. maddesiyle Almanya'da bu sistem tatbik edilmekte idi (4). Bu sistem, bir zamanlar Japonya'da da tatbik ediliyordu (11 Şubat 1889 Anayasası madde 13).

b) **Nisbî yetki**: Bu sistemin mevcudiyetini, çok eskiden beri devam eden bir evrimin semeresi olarak, İngiltere'de müşahade ediyoruz. Devlet Başkanı İngiltere'de, bütün milletlerarası antlaşmaları tasdike yetkilidir; bununla beraber, İngiltere'de de, parlamento tarafından hükümet üzerinde icra edilen kontrolün dışında, malî kaynakları lüzumlu kılan veya yürürlükteki kanunlara aykırı hükümleri ihtiva eden antlaşmaların, tatbik edilebilmeieri için bir kanuna ihtiyaç vardır.

Antlaşmanın icrası için, parlâmanter müdahale aşağıdaki üç şekilde vaki olur (5):

i - Parlamento, antlaşmanın hükümlerine uygun, fakat mevcut hukuku (kanunları) değiştiren bir kanun kabul eder; yalnız bu kanunda, hiçbir surette antlaşmadan bahsedilmez (Fransa ile yapılan 1860 tarihli Ticaret Antlaşması için bu usul kullanılmıştır).

ii - Parlamento, doğrudan doğruya antlaşmanın memlekette tatbiki için lüzumlu bir emri ihtiva eden bir kanun çıkarır.

(3) Georgopoulos, C. "La Ratification des Traités et...", Paris, 1939. Sf.: 8.

(4) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 9.

(5) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 8.

iii - Parlâmento, icra edilebilmeleri için, parlâmentonun iştirakini gerektiren bazı antlaşmaların aktedilmeleri için, Tac'a önceden selâhiyet veren bir kanun çıkarır; bu takdirde antlaşmanın tasdiki ile iç hukuk da tadil edilmiş olur. Buna benzer bir sistem Norveç'de de tatbik edilir (17 Mayıs 1814 tarihli anayasa, madde 26 ve 75). İngiliz sistemi, 1814 Şartı (madde 14) ve 1830 Şartı ile (madde 13) Fransa'da da tatbik edilmiştir.

II. Bütün milletlerarası antlaşmaların tasdiki için teşriî organın yetkisi. Bu sistem, müellif tarafından da belirtildiği üzere, öncekinin tamamen tersidir ve üç şekilde kendisini gösterir (6),

a) Kanunların mutataz yapılış şekline göre, parlâmento tarafından tasdik. Bu usule örnek olarak, Avrupa'da 15 Şubat 1922 tarihli Letonya anayasası hükümü ve 15 Haziran 1920 tarihli Estonya anayasasında yer alan hüküm gösterilebilir. Lâtin Amerika devletlerinden birçoğu (25 Mayıs 1853 tarihli Arjantin, 13 Şubat 1904 tarihli Panama, Paraguay vs. anayasaları) da aynı usulü kabul etmişlerdir. Nihayet, müellifin kabulüne göre, 20 Nisan 1924 tarihli Türk anayasası ile de aynı sistem kabul edilmiştir (7).

b) Milli meclis halinde davet edilmiş her iki meclis (**deux Chambres**) tarafından tasdik. **Georgopoulos'a** nazaran, bu sistemi sadece Haiti Cumhuriyeti anayasası tatbik eder (2 Haziran 1935 tarihli anayasa, madde 28 No 5 ve madde 35 f). Haiti'de Millî Meclis adı altında teşekkül eden her iki meclisten mürekkep heyet, bütün antlaşmaları tasdike selâhiyetlidir.

c) Referandum yoluyla halkın tasdikine sunulduktan sonra parlâmento tarafından vaki tasdik. Bu sistemin belli başlı örneğini, 28 Mayıs 1874 tarihli İsviçre Federal Anayasası (Madde 85) teşkil eder. Ayrıca 21 Mart 1919 tarihli Baden anayasasının (Madde 23), 12 Aralık 1919 tarihli Hesse anayasasının (madde 14) ve 11 Mart 1921 tarihli Thuringe anayasasının (madde 26) da aynı sistem kabul ettiği belirtilmektedir.

III. Teşriî organın muvafakatiyle, milletlerarası antlaşmaların tasdiki hususunda icranın yetkisi. **Georgopoulos**, bu sistemin de üç şekilde belirlediğini kaydetmektedir (8):

a) Bütün antlaşmaların tasdikinde parlâmentonun muvafakatine ihtiyaç bulunması. Bu sisteme göre, devlet başkanı, parlâmentonun önceden vaki müsaadesi olmadan, hiçbir antlaşmayı tasdik edemez. Bu sistem, lâtin Amerika devletleriyle bir kısım Avrupa devletleri tarafından tatbik edilmektedir. Örnek olarak, 1868 Lüksemburg, 1933 Portekiz, 1937 Estonya, 1881 Bolivya, 1937 Brezil.

(6) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 12.

(7) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 13.

(8) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 15.

ya, 1925 Şili, 1886 Kolombiya, 1871 Kosta-Rika anayasalarında yer alan hükümler gösterilebilir.

b) Belli bir kısım antlaşmaların tasdikinde parlâmentonun muvafakatine ihtiyaç bulunması. Bu usul, "franco-belge" tipi olarak adlandırılır: İngiliz sisteminin rasyonel bir evrimi olarak tezahür etmiştir. Devlet Şefi, antlaşmaları tasdike yetkilidir; ancak, bazı nevi antlaşmalar için Parlâmentonun muvafakatini istihsale mecburdur (9). "Franco-belge" tipi, Fransız (16 Temmuz 1875 tarihli Fransız anayasasının 8. maddesi) ve Belçika (7 Şubat 1831 tarihli Belçika anayasasının 68. maddesi) anayasalarından başka pekçok Avrupa devletinin anayasaları tarafından kabul edilmiştir: 16 - 28 Nisan 1879 tarihli Bulgar anayasasının 17. maddesi, 5 Haziran 1915 tarihli Danimarka anayasasının 18. maddesi, 28 Şubat 1920 tarihli İstlanda anayasasının 17. maddesi, 17 Temmuz 1919 tarihli Finlandiya anayasasının 33. maddesi, 9 Aralık 1931 tarihli İspanya anayasasının 70. maddesi (e fıkrası), vs.

c) Bütün antlaşmaların tasdiki için, sadece Yüksek Meclis (Chambre Haute) in muvafakatine ihtiyaç bulunması. 17 Eylül 1787 tarihli A.B.D. anayasası ile bu sistem kabul edilmiştir.

IV. Teşri organı tarafından tasdik edilen muayyen antlaşmalar istisna edilmek şartıyla, icranın yetkisi. Georgopoulos'a göre, bu sonuncu sistem, şimdiye kadar hiç tatbik edilmemiştir. Bu sistemin tatbikini gerektiren bir hükmün, ilk defa olarak 11 Şubat 1938 tarihli Yeni Litvanya anayasasında (Madde 112) yer aldığını görüyoruz; bu hükme göre, cumhurbaşkanı, millîtlerarası antlaşmaları tasdik eder; ancak bundan, kanunların değiştirilmesi veya yeni kanunları gerektiren antlaşmalar müstesnadır; bu kabil antlaşmaları, Bakanlar Kurulunun teklifiyle Seimas (Parlâmento) tasdik eder (1).

E. — Prof. C. Bilsel'in tasnifi: Prof. Bilsel, dünya sistemlerinin tasdik itibarıyla beşe ayrıldığını belirttikten sonra, bu beşi üçe indirmenin mümkün olduğunu söylemektedir (2). Profesöre göre, şu sistemler tefrik edilebilir.

I. Bütün antlaşmaları bizde olduğu gibi, meclisten geçirerek tasdik etmek.

II. Amerika Birleşik Devletleri usulü. Buna göre, "bütün antlaşmalar kongreden yani her iki meclister. değil, yalnız Sena'dan" (3) geçirilir.

III. Üçüncü sistem, İsviçre usulüdür. Antlaşma yalnız meclislerin değil, halkın da reyine arz edilerek tasdik edilir.

(9) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 16.

(1) Georgopoulos, C. a.g.e., Sf.: 21.

(2) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 70.

(3) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 72.

Profesör **Bilsel**'e göre, "... Amerika ve İsviçre sistemi, birinci usulün biraz özellikle tatbikinden ibarettir. Biri iki meclis yerine bir meclisten geçiriyor, öbürü meclislerden başka halkın reyine de yer veriyor. Şu halde bu üç sistemi, özelliklerini söyleyerek, bir sistem de saymak mümkündür" (4); bununla beraber, Profesör bir dördüncü sisteme de eserinde yer vermiştir:

IV. "Bu usule göre, Devlet Reisi, muahedeleri müzakere ve tasdik eder; fakat bir kısım muahedelerin tasdikinde, mutlaka parlâmentonun (Meb'usan ve Âyan Meclislerinin ayrı ayrı) müsaadeleri, reyleri muvafakatları lâzımdır. Bu olmadıkça, bu muahedeler kati değildir; yahut milleti ilzam edici değildir; veya hükümsüzdür (4a).

F. — **F. Freymond'un sınıflandırması**: Freymond'un sınıflandırmasında üç sistem ayırt edilmiştir; bu ayırdetmede ise, müellif tarafından bir devlet organının tasdikte üstünlüğü nazara alınmıştır. Bu üç sistem şunlardır (5).

I. İcranın üstünlüğü (**Primauté de l'Exécutif**). Bu sisteme göre tasdike icra organı yetkilidir. Müellif, bu sisteme örnek olarak, Japon Anayasası (1889 tarihli, madde 13) ile kabul edilen usulü ve Büyük Britanya'daki tatbikatı göstermektedir; başka misâllere de yer verilmiştir.

II. Teşriî organın üstünlüğü (**Primauté du Législatif**). Bu sistemde, evvelkinin tamamen aksine olarak, tasdikde üstün, nâzım rolü teşriî organ oynar. Müellife göre, A.B.D., İsviçre bu sistemi benimsemişlerdir. 5 Aralık 1936 tarihli S.S.C.B. Anayasasınının 14 ve 49. maddeleri göz önünde bulundurulursa, bu memlekette de aynı sistemin kabul edildiği anlaşılır (5).

III. Selâhiyetlerin, icra organı ile teşriî organı arasında paylaşılması. Freymond, bu sisteme örnek olarak, Belçika ve Fransız anayasalarında yer alan hükümleri göstermektedir.

Görülüyor ki, **Freymond'un** sınıflandırmasının göze çarpan özelliği basitliğidir; gerçekten müellif, sistemleri üçe irca edebilmiştir; bunun isabeti üzerinde durmamayı tercih ediyoruz.

Üçlü tasnifi kabul eden başka müellifler de vardır:

G. — **Joseph-Barthélemy'nin tasnifi**: **Barthélemy**, antlaşmaların tasdikinde üç sistem ayırt eder. Birinci sistem, monarşik sistemdir; bu usulde, parlâmentonun hiç bir selâhiyeti yoktur. İkinci sistem, cumhuriyet sistemidir; buna göre, bütün antlaşmaların tasdikine yetkili bir parlâmento mevcuttur. Üçüncü sistem ise, "mixte", karışıktır.

(4) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 74.

(4a) Bilsel, C. a.g.e., Sf.: 75.

(5) Freymond, a.g.e., Sf.: 57 vd.

(6) Freymond, a.g.e., Sf.: 69 - 70.

H. — Prof. İ. Lütem'in ayrımı: Profesör Lütem de üçlü ayrıma taraftardır: «Tasdik bakımından devletlerin anayasa sistemleri üç kategoride mütalâa edilebilir. Tasdik yetkisi ya tamamen yürütme kuvvetine aittir. (Saf monarşik sistemler ile otoriter rejimlerde taksidiki devlet başkanı bizzat yapar). Ya tamamen yasama kuvvetine yahut da yetkiler bu iki kuvvet arasında taksim edilerek kullanılır (7).»

12.) Tasdikle ilgili sair hususlar: Çalışmamızın son kısmını teşkil eden bu paragrafda, tasdikle ilgili diğer hususlara kısaca temas etmekle yetiniyoruz.

A. — Tasdikin hükümsüz olması: Buraya kadar olan izahlarımızdan anlaşılacağı üzere, tasdikin, her devletin iç kamu hukuku tarafından tesbit edilmiş usul ve kaideler dairesinde yapılması gereklidir; bu usul ve kaidelere uymaksızın bir devlet taraf olduğu bir antlaşmayı tasdik ederse, bu tasarruf hakiki mânâda bir tasdik sayılacak mıdır ve bunun antlaşmaya tesiri ne olacaktır? Bu mesele Devletler hukukunun ihtilâflı ve son zamanlarda önemi artan problemlerinden birisidir. **Strupp, Basdevant, Anzilotti, Oppenheim** ve diğer birçok müellifin, yekdiğerine çok defa zıt görüşleri vardır (8).

B. — Tasdikin şekli: Devletler hukuku, tasdikin şekli hakkında uyulması mecburi bir kaide vazetmemiştir. Genel olarak, antlaşmanın tamamı veya dibacesi ile ilk ve son maddeleri yazılı bir metnin son kısmına tasdik için belli formüller yazılır.

C. — Tasdik vesikalarının teatisi ve depo edilmesi: Bu da tasdikle ilgili çok önemli hususlardan biridir; zira, evvelce de belirttiğimiz gibi, tasdik muamelesine, tasdik vesikalarının teatisi ve depo edilmesi de dahildir; yani, teati ve depo edilme vaki olmadıkça tasdik bitmiş sayılmaz. Teati, bir protokol veya zabıtname ile tesbit olunur; aynı hal, depo edilme için de varittir. Umumiyetle antlaşmalar, teati ve depo edilmelerinden hemen sonra yürürlüğe girmiş olurlar; buradaki yürürlüğe girmekten, taraflar için tam bağlayıcı kuvvet kazanmayı anlamak gerekir.

Bir kısım antlaşmalarda ise, teati ve depo edilmeden veya bir kelime ile tasdikten sonra ne kadar müddet geçince antlaşmaların yürürlüğe gireceği hakkında hükümler konmuş olabilir.

(7) Lütem, İ. a.g.e., Sf. 70.

(8) Strupp, K. *Recueil des Cours*: Cilt 84, Sf. 351-357; Basdevant, «La conclusion et la ratification des traités», *Recueil des cours* cilt: 15, Sf. 577- ; Anzilotti, «*Cour de droit international*», G. Gidel tercümesi, 1929, sf. 359-367; Oppenheim, I. a.g.e., Sf. 911-.